

מבעל דף היומי בעיון

סיכום גפ"ת, רא"ש, רמב"ם, רי"ף, ר"ן, טור ב"י שו"ע מ"א ט"ז ומשנ"ב על הדף

כולל ומכון ראש פינה:

כולל יום שלם ללימוד כל הש"ס וד' חלקי השו"ע בעיון במשך 17 שנה | כולל יום שלם ללימוד דף היומי בעיון | כולל יום שלם ללימוד אבן העזר בעיון | פרויקט "אבן ברורה", והוא כעין משנה ברורה על אבן העזר | כולל ערב שלוש שעות ללימוד דף היומי בעיון | כולל ערב שעתיים ליבו הפץ | כולל שישי שבת | רשת שיעורי תורה ללימוד דף היומי במלגה מכובדת למגידי שיעורים | 30 ספרי עזר על שלחן ערוך אבן העזר | ספרי "השינון" על ד' חלקי השו"ע, לדיעת ד' חלקי השו"ע בלימוד עמוד יומי, בהמלצת גדולי ישראל מכל העדות וההוגים | מבחנים ארציים לאברכים ובחורים במלגה על דף היומי בעיון | סיכומים יומיים של דף היומי בעיון בעברית, אנגלית, ספרדית וצרפתית | קמחא דפסחא | עזרה וסיוע לנוקדים ואברכים עמלי תורה

יום א' י' סיון - שבת ט"ז סיון תשפ"ד

העלון מוקדש לעילוי נשמת: הרה"צ רבי שמואל מרדכי בן סול שולמית זצ"ל ומרת הדרה בת שמחה ע"ה ת.נ.צ.ב.ה.

מסכת בבא מציעא ק"ט-קט"ו

שבוע פרשת בהעלותך

העלון מוקדש לעילוי נשמת: ר' אליהו בן חנה ז"ל ומרת אסתר בת מרים ע"ה ת.נ.צ.ב.ה.

דף ק"ט ע"א

המקבל שדה מחבירו לשנים מועטות לא יזרענה פשתן, ואין לו בקורות שקמה. קיבלה הימנו לשבע שנים שנה ראשונה יזרענה פשתן, ויש לו בקורות שקמה.

[חושן משפט סימן שכ"ה] החוכר שדה מחבירו לפחות משבע שנים לא יזרענה פשתן, מפני שמכחשת את הקרקע שאינה חוזרת לקדמותה עד שבע שנים, ואם קבלה לשבע שנים יכול לזרוע בשנה ראשונה פשתן, וזה אם בעת שחכרה לא דיבר עמו מה שיזרע אלא התנה עמו שיתן לו כך וכך מדות חטים או שעורים לשנה, דאם התנה מה שיזרע אסור לו לזרוע שום דבר שקשה להקרקע יותר ממה שהתנה. וי"א דהוא דוקא בחכירות, אבל בקבלנות יכול לזרוע אף פשתן, דהא הבעלים יטלו חלק בזה, ויש חולקים.

המקבל שדה מחבירו והגיע זמנו לצאת שמין לו. מאי לאו שמין לו בשבח שקמה, לא, שמין לו ירקא וסילקא. ירקא וסילקא, נעקור ונשקול בדלא מטא יומא דשוקא.

[סימן שכ"ז] המקבל שקבל שדה מחבירו לזמן, ובהגיע הזמן יש עדיין זרעים בשדה שלא נגמרו, או אפילו נגמרו ולא הגיע עדיין יום השוק שיכול למכרן, שמין אותן כמה הן שוין עתה ונותן לו דמיהם כפי חלקן, ואין בעל השדה יכול לומר למה אשלם לך במזומן המתן עד שיהיו מעות מהסחורה, מפני שהמקבל יכול לומר לו כיון שקצבת הזמן עד היום, מסתמא סברת וקבלית לשלם לי דמיהם. וכיצד שמין לו, אם היה שכיר נותנין לו לפי שכירותו וקבלן לפי קבלנותו [תוספתא פ"ט] וכתב ערוך השלחן דנראה דבחוכר לא שייך דין זה, דהרי עליו ליתן לבעל הקרקע קצבתו ומה לו לבעל הקרקע בהעסק:

האי שתלא דשכיב יורשים דיליה מסתלקין להו בלא שבחא. ולא מילתא היא.

[סימן שכ"ט] המקבל שדה מחבירו ומת המקבל והניח בן, אין יכול הבן לכופף להמשכיר שיניח השדה בידו עד הזמן שקצב עם אביו, דיכול לומר לאביך רציתי ליתן השדה ולך לא אתן, כמו בכל שותפים, ושמין מה שעשה האב ומשלם כך להבן. ואפילו התנה עמו לזמן קבוע אין בעל השדה יכול לומר כיון שלא גמר עד הזמן לא אתן מאומה, ואפילו לכופף את הבן שיגמור המלאכה אין ביכולתו, דהא פועל חוזר אפילו בחצי היום, וכ"ש זה כשמת ואנוס הוא שמשלם להיורשים מה שעשה, אפילו עשה שטר וקנין. ואם כבר קבל בחייו כדי כל קבלתו ומת באמצע המלאכה, לא יאמר להבן תן לי מה שקבל אביך יותר מהמגיע לו עד יום מותו, דאין הבן צריך לשלם זה אפילו הניח אביו ירושה.

דאמר רבא מקרי דרדקי, שתלא, טבחא, ואומנא, וספר מתא כולן כמותריין ועומדין דמי. כללא דמילתא כל פסידא דלא הדר כמותריין ועומדין דמי.

[סימן ש"ן] מי שהוא ממונה בעיר באחת המלאכות וקלקל מסלקים אותו בלא התראה, כגון הנוטע אילנות לאנשי העיר וקלקל בנטיעתם, וכן שוחט של בני העיר שהטריף בשחיטתו הרבה בהמות, והמקזי דם שחבל בכמה אנשים, וסופר העיר הכותב שטרות שטעה והפסידו הבעלי דברים על ידו, ומלמד תינוקות שפשע ולא לימד אפילו יום אחד מעת לעת [ס"מ"ע]. או לימדם בטעויות, וכל כיוצא באלו מהאומנים שא"א שיחזור ההפסד שהפסידו, דהוא פסידא דלא הדר, מסלקים אותם בלא התראה, שהם כמותרים ועומדים עד שישתדלו במלאכתם כראוי, הואיל והעמידו אותם הציבור עליהם וסומכים עליהם, ואף כשעושים בחינם מסלקינן להו שלא יעשו לא בחינם ולא בשכר [ס"מ"ע]. ואפילו כשעושים בשכר ובדבר ששייך שישלמו כמו בטבח, מ"מ מסלקינן להו, דהרי הציבור צריכים לבשר ומה מועיל התשלומים וכן כל כיוצא בזה [ש"ס]. וי"א דלאו דוקא לציבור, אלא אפילו היה ממונה

כולל ומכון ראש פינה:

ליחיד מסלק אותו קודם הזמן. וכל זה כשדרכם להפסיד תדיר, אבל בשביל הפסד אקראי לא מסלקינן להו, ולפחות צריכינן שיהיו מוחזקים בשלש פעמים או שיתרו בהם [נמק"ו]:

דף ק"י ע"א

רב כהנא אמר פירות בחזקת אוכליהן קיימי. והלכתא כוותיה דרב כהנא, דאמר פירות בחזקת אוכליהן קיימי. והא קיימא לן דהלכתא כוותיה דרב נחמן דאמר קרקע בחזקת בעליה עומדת התם מילתא דלא עבידא לאיגלווי היא הכא מילתא דעבידא לאיגלווי היא ואטרוחי בי דינא תרי זמני לא מטרחינן.

[סימן ש"ז] המשכיר בית לחבירו לעשר שנים ואין בשטר זמן, או שיש בו זמן רק שידוע שלא נכנס לבית בזמן הכתוב בשטר, והשוכר אומר שעדיין הוא בתוך הזמן והמשכיר אומר כבר עבר זמן השכירות וגרת בו עשר שנים, על השוכר להביא ראיה, ואם לא הביא ראיה ישבע המכשיר היסת ויוציאנו, דבכל טענה שבין שוכר למשכיר קרקע בחזקת בעליה עומדת ועל השוכר להביא ראיה, חוץ מטענת פרעון מפני שהיא כתביעת ממון בעלמא, אבל בשאר טענות שביניהם אפילו בטענת קציצה שהמשכיר אומר עשרה זהובים להודש קציצת לי בעד הבית והשוכר אומר פחות על השוכר להביא ראיה, כיון דהקציצה היא בעיקר מקח הבית, ולכן אפילו כשכבר דר בו על השוכר להביא ראיה. וכל שכן אם השוכר אומר שכרתי ממך והמשכיר אומר לא השכרתיך דעל השוכר להביא ראיה [פמ"ע].

מיהו י"א דאם הוא לאחר זמן השכירות, שאז יכול לומר פרעתי או לא שכרתי מעולם, ונפל טענה בין השוכר והמשכיר, אף על פי שקרקע בחזקת בעליה עומדת, השוכר נאמן במיגו, וה"ה כשיש להשוכר מיגו דלקוחה היא בידי [ש"ד], מפני שעיקר הטענה היא על הממון, וכיון שיש לו מיגו נאמן בשבועה.

שטר שכירות או שטר משכנתא שכתוב בו שהשכיר או השכין לשנים ואין כתוב בו לכמה שנים, והשוכר או המלוה אומר לג' שנים ובעל הקרקע אומר לשתי שנים, פשיטא שקרקע בחזקת בעליה עומדת ואין מניחין אותו לאכול פירות של שנה שלישית, ובעל הקרקע נשבע היסת. ואם כבר אכל הפירות של שנה שלישית אמרו בסוגיין דא"פ שמדינא קרקע בחזקת בעליה עומדת כשיש עדים על הפירות שאכל ואין לו מיגו, מ"מ כיון שהוא דבר שמסתמא יתברר ע"פ עדים לא מטרחינן בית דין עתה וממתנינים עד שיתברר הדבר ויביא בעל הקרקע ראיה. ולכן יש מי שאומר שאם לפי ראות עיני בית דין לא יהיה ביכולת להתברר על ידי זה או על ידי זה מוציאין מידו, ואפילו אכל הג' שנים קודם שתבעו לדין, ואפילו

במקום דאפשר לברר שממתנינים עד שיתברר, זהו כשתחלת אכילתו היתה ברשות כמו בזה שבשתי שנים מודה לו, אבל כשחלוקים על עיקר התפיסה שלדברי המשכיר אינו מודה לו בעיקר תפיסתו אין ממתנינים לו עד שיתברר.

מלוה אומר חמש לזה אומר שלש אמר ליה איתי לי שטרך אמר ליה שטרא אירכס לי אמר רב יהודה מלוה נאמן מגו דאי בעי אמר לקוחה היא בידי אמר ליה רב פפא לרב אשי רב זביד ורב עזרא לא סבירא להו הא דרב יהודה מאי טעמא האי שטרא כיון דלגוביינא קאי מיזהר זהיר ביה ומיכבש הוא דכבשיה לשטריה סבר אוכלה תרתין שנין יתירתא.

אכלה השוכר או הממשכן שלש שנים וכבש השטר ואמר לחמש שנים השכרת לי או השכנת לי, ובעל הקרקע אומר לג' שנים, וא"ל בעל הקרקע הבא שטרך ואמר שאבד השטר, נאמן השוכר או המלוה במיגו שהיה אומר לקוחה היא בידי שהרי אכלה שני חזקה, ואין זה מיגו להוציא לפי שכבר זכה בהקרקע לפי טענתו על חמש שנים והוי כמוחזק [פמ"ע]. ודוקא שאין עדים שהיא מושכרת או ממושכנת בידו וגם בעל הקרקע לא עשה מחאה, אבל כשיש עדים או שעשה מחאה אינו נאמן דאין לו מיגו ונשבע בעל הקרקע היסת ועושין כדבריו.

דף ק"י ע"ב

שכיר יום גובה כל הלילה, שכיר לילה גובה כל היום, שכיר שעות גובה כל הלילה וכל היום. שכיר שבת, שכיר חדר, שכיר שנה, שכיר שבוע, יצא ביום גובה כל היום, יצא בלילה גובה כל הלילה וכל היום.

הואיל ענין זה דשכר שכיר חמור הוא מאוד, וגם מצוי הוא מאוד, מן הראוי להאריך קצת בזה, מה עוד שזה המקום היחידי בש"ס שעוסק בזה.

מצוה לשלם שכר שכיר בזמנו, ואם אחרו עובר בלאו דלא תלין פעולת שכיר, או בלאו דלא תבא עליו השמש, וכל הכובש שכר שכיר ואין בדעתו לשלם לו כלל עובר בחמשה לאוין ועשה, ואלו הן הלאוין, לא תעשוק את רעך ולא תגזול ולא תעשוק שכיר עני ואביון ולא תלין פעולת שכיר ולא תבא עליו השמש ועשה דביזמו תתן שכרו, אמנם לא מצאנו לכל החמישה שיהיו באופן אחד כמו שנבאר. ומי שדעתו לשלם ואינו משלם בזמנו עובר בחד לאו ועשה, ומי שמשלם בזמנו מקיים מצות עשה דביזמו תתן שכרו, ואמרו חז"ל כי כל הכובש שכר שכיר כאלו נוטל נשמתו דכתיב [דברים כד, טו] ואליו הוא נושא את נפשו.

ממדת חסידות לדקדק מאד בתשלומי שכר שכיר בזמנו אפילו במקום שפטור מדינא, ולכן נהגו המדקדקים

ללוות כשאין להם מעות ולשלם להפועל. ובזוהר מחמיר מאד בזה, ואיתא בכתבים מהאר"י שהיה מדקדק מאוד בזה, וז"ל בספר הליקוטים [פרשת כי תצא], מורי זלה"ה היה נוהר מאד דבר גוזמא בענין שכר שכיר. ולפעמים היה מתעכב מלהתפלל תפילת מנחה, עד שישלם שכר שכיר. ופעמים היה מאחר תפילת המנחה עד אחר שקיעת החמה, כאשר לא היה בידו לפרוע את השכיר. והיה שולח ומבקש מעות מכאן ומכאן, עד שישלם שכר השכיר, ואחר כך היה מתפלל מנחה. והיה אומר, היאך אתפלל להשי"ת, ובאה לידי מצוה זו ולא אקיימנה, ואיך אשא פני להתפלל. ובשער המצוות [שם] כתב שם קצת בלשון אחרת, הנה מורי ז"ל היה נוהר לקיים מצוה זו בתכלית, וכאשר לא היה בידו מעות לפרוע היה מתעכב מלהתפלל תפילת המנחה עד שקיעת החמה כדי לבקש מעות לפרוע אל השכיר ההוא והיה לוקח בהלואה ופורע ואחר כך היה מתפלל במרוצה תפילת המנחה והיה אומר איך אתפלל להשי"ת תפילת מנחה ובאה לידי מצוה גדולה כזאת ולא קיימתיה.

ועוד צריך לדעת מה שכתב שם בספר הליקוטים, גם ירמוז אל מה שהודעתך, כי לכל מצוה ומצוה יש סגולה פרטיית, ואמנם סגולת מצות קיום נתינת שכר שכיר ביומו, הוא שנותנים לו תוספת שבת ונפש יתירה, באותו יום שבת של אותו השבוע אשר בו קיים מצוה זו. והיא מדה כנגד מדה, כי כנגד ואליו הוא נושא את נפשו והשלימה לו, כמו כן נותנים לו נפש יתירה בשבת ההיא וכו'.

ולמתבונן יש כאן הערה גדולה, כי אמנם טבע האדם שאינו אוהב במיוחד להוציא ממון, ובמיוחד כאשר יש לו איזשהו קלקול במכשיר בתוך ביתו או איזה מכאוב שמצריך אותו לבעל מלאכה או לרופא וכו', אז זועף לבו בכפליים, על עצם הקלקול ועל כך שהוא צריך בעל מלאכה אשר הוא נראה לו יקר מידי וכו'... ואז כאשר מגיע זמן התשלום הוא מתחמק, משלם בצ'ק דחוי וכל כיו"ב, ואף אם משלם הוא מיד הרי הוא עושה זאת בפנים זעופות... והמתבונן יראה כי יש כאן מכרה זהב, הלא לשלם תצטרך בין וכה וכה, כי בלי המכשיר וכו' לא תוכל להסתדר [כמו לדוגמא מכונת כביסה או מזגן במקומות החמים] ... והרי אתה יכול לקיים מצוה דאורייתא של ביומו תתן שכרו, וזה שכר נצחי, וגם בעולם הזה תזכה לנפש יתירה בשבת קודש והקרן קיימת לך לעולם הבא לנצח נצחים, והכסף הרי בא והולך כדרך העולם, כי לא במותו יקח הכל, והמרת עולם חולף בעולם נצחי... ואם כן מהראוי שישלם האדם בשמחה ויאמר קודם הריני מוכן ומזומן לקיים מצות ביומו תתן שכרו לעשות נחת רוח לאבינו שבשמים שצוה עלינו מצוה זו בתורתו, וביותר כשישים לב שמצוה זו מצויה היא, אם כשאדם צריך להסתפר או לקחת נהג להסעה כל שהיא [וזה סיבה נוספת לדקדק לקחת נהג

בן ברית], או מוסר מכשיר לתיקון וכיו"ב, או שוכר רכב או כלי וכו', ויראה שמדבר שהוא מוכרה לעשותו לצורכו הגשמי אפשר להרויח נצח נצחים.

עיקרי ההלכות מבוארות בדפים הבאים, ובטור וש"ע [סימן של"ט], ונביא כאן את עיקריהן המבוארות שם ובאחרונים.

מצוה זו נאמרה לאו דוקא בשכר שכיר של פועל שעשה בגופו, דה"ה אם השכיר לו בהמתו או השכיר לו כליו עובר בכל הנ"ל, דרשינן מדכתיב לא תעשוק שכיר עני ואביון מאחיך או מגרך אשר בארצך בשעריך, והאי אשר בארצך מיותר דרשינן לכל מה שבארצך, כל מה שתשכור בין אדם בין בהמה וכלים. ודעת תוספות [ק"א ע"ב] דעל קרקע אינו עובר אם השכיר לו קרקע ולא שילם לו השכירות בזמנו, משום דכתיב בארצך ולא ארצך עצמה, אמנם העיקר לדינא דגם בקרקע עובר [הגר"א]. דיש עוד לימוד לא תלין פעולת שכיר אתך, כל פעולה שאתך.

ואיזהו זמנו, שכיר יום צריך בעל הבית ליתן לו שכרו כל הלילה שאחר היום, ואם לא נתנו לו בסוף הלילה עובר בלאו דלא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר, אבל על לאו דלא תבא עליו השמש אינו עובר, דהא קיי"ל דשכירות אינה משתלמת אלא לבסוף והוא משתשקע השמש, ואיך יעבור על לאו זה, אלא האי קרא אתי לשכיר לילה דהתשלום הוא בסוף הלילה וזמנו כל היום, ואם לא נתן לו בסוף היום עובר על לא תבא עליו השמש.

וכל זה שכיר לכל היום או כל הלילה, אבל אם היה שכיר לשעות, אם כלתה שכירותו ביום יש לו תשלום כל אותו יום, ואם לא שילם לו בסוף היום עובר על לא תבא עליו השמש ועל ביומו תתן שכרו, וכן אם כלה מלאכתו באמצע הלילה יש לו תשלום כל אותו הלילה ואם לא שילם לו עד הבוקר עובר על לא תלין. ומשעם זה אם היה שכיר לשבוע או שכיר לחדש או לשנה דאינו עובר עד הזמן שקבע עמו, תלוי בהזמן שיצא, אם כלות זמנו היה באמצע היום גובה כל אותו היום ואם לא שילם לו עובר על ביומו תתן שכרו ועל לא תבא עליו השמש, ואם יצא בלילה גובה כל הלילה ואם לא שילם לו בסוף הלילה עובר בכל תלין.

ולכן כתב הרמ"א דאע"ג דשכיר יום אינו עובר בלא תבא עליו השמש אלא בלא תלין וזמנו כל הלילה, זהו בפועלים שלהם שהיו עושים עד הלילה וא"א להם לעבור על לא תבא עליו השמש, אבל בפועלים שלנו שהמנהג דאין עושין מלאכה עד הלילה והולכין מהמלאכה קודם הלילה, עוברים עליהם משום לא תבא עליו השמש ומשום ביומו תתן שכרו, דזהו כיצא ביום שגובה כל היום. אבל אם אירע שעשה מלאכה עד הלילה, אף על פי שלא שכרו בפירוש לעשות עד הלילה אלא שכרו סתם, אינו עובר ביום וזמנו כל הלילה כדין שכיר יום, דמסתמא אדעתא דהכי אגריה, והיה כוונתם שיעשה עד הלילה:

וקבלנות מבואר כי תלוי אם אומן קונה בשבח כלי, דאז
הוי הכלי כשלו, וכשמשלם לו שכרו הרי הוא כקונהו
ממנו, וממילא לא שייך בו כל תלין, אבל אם אין אומן
קונה בשבח כלי הוי כפועל ועובר בעל הבית משום כל
תלין כשמוסר לו הכלי ואינו משלם לו, דכל זמן שהכלי
אצל האומן אין שייך שיעבור, וכשנתן לו אם נתן לו ביום
צריך לשלם לו בסוף היום, וכשלא שילם לו עובר על לא
תבא עליו השמש ועל ביומו נתן שכרו, נתן לו כלילה חייב
לשלם לו כל הלילה ואם לא שילם לו בסוף הלילה עובר
בכל תלין. ורוב הפוסקים ס"ל דאין אומן קונה בשבח כלי,
לפיכך כשנתן לאומן לעשות כלי או לתקנו ולא שילם
בזמנו עובר בעשה ול"ת. וכן פסקו הטור והש"ע וזה
לשונם, נתן טליתו לאומן לתקנה בקבלנות וגמרה, כל זמן
שהטלית ביד האומן אינו עובר. נתנו לו אפילו בחצי היום,
כיון ששקעה עליו חמה עובר משום כל תלין, שקבלנות
הוא כשכירות לפורעו בזמנו. ע"כ.

אמנם יש אופנים דלכולי עלמא אין האומן נחשב
כפועל, ויש אופנים דלכולי עלמא נחשב הוא כפועל,
דהמחלוקת היא כשבעל הבית נתן העצים או הברזל
או הסחורה משלו והאומן עושה אותה, אבל אם האומן
עושה הכל משלו לא שייך הך דינא ואין בזה משום
כל תלין [קצה"ח], ומשמע בגמרא [ב"ק צ"ט ע"א] דכשאין
האומן נותן כלום לכ"ע אינו קונה בשבח כלי, והפלוגתא
היא כשהאומן נותן משלו, וכתב ערוך השלחן דנראה
דהפלוגתא היא כששניהם נותנים במלאכה, כמו בחייטים
שעיקר הסחורה נותנים להם והחייט נותן משלו החוטים
והקרסים ודברים קטנים, אבל בסנדלרים שהסנדלר נותן
משלו העור וכל המכשירין הוי כמכירה, וכשהאומן אינו
נותן כלום משלו לכ"ע אינו קונה בשבח כלי.

ואם מועילה מסירת משכון כדי לא לעבור על הנ"ל,
יש מי שרצה לומר דבעל הבית שנותן לפועל משכון על
שכרו אינו עובר בכל תלין אף שיש לו מעות, וכתב ערוך
השלחן דאינו כן, דאם יש לו מעות אינו מועיל משכון,
דהא טעמא דשכיר מפורש בקרא מפני שאליו הוא נושא
את נפשו, שזה העני צריך לאכול, ומה יעשה בהמשכון,
ועד שישגי עליו מעות ירעב, וכיון שיש לו מעות מזומן
חייב ליתן לו. וכתב עוד דאם האומן רצונו להחזיר לו
החפץ ולקבל שכרו והוא אינו רוצה לקבלו ויש לו מעות
נראה דעובר:

האומר לשלוחו צא ושכור לי פועלים ושכרן ואמר להם
שכרכם על בעל הבית אין אחד מהם עובר על כל תלין,
דהבעל הבית לא שכרם והשליח הרי אמר להם שאין
שכרן עליו, ומ"מ הבעל הבית כשתובעים אותו ויש לו
מעות ואינו טרוד בעסקיו ומדחה אותם מדחי אל דחי
עובר על לאו דקבלה אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר אתן
כיון דחייב לשלם להם.

כתיב [ויקרא יט. יד] לא תלין פעולת שכיר אתך עד בקר,
ועד בוקר מיותר הוא, דכל לינה הוא עד הבקר, ולכן
דרשו חז"ל שאינו עובר בכל תלין אלא בבקר ראשון,
וכשעבר זה הזמן העבירה שעבר עבר ואינו עובר עוד
מכאן ולהבא, ומ"מ חייב ליתן להם גם אחר כך מיד דלאו
דקבלה עובר בכל רגע ששוהה:

השכיר שמכיר בבעל הבית זה מכבר שאין דרכו
להיות בידו מעות רק ביום השוק וידוע שכשעושים אצלו
ממתנינים כמה ימים לקבל השכירות, אין זה בעל הבית
עובר אפילו אירע שיש לו עתה מעות, דכיון שבשעה
שהשכיר עצמו השכיר ע"מ כן שלא לקבל מעות מיד
ולכן אינו עובר אף שיתבענו עתה [סמ"ע], וגם מיום השוק
ואילך אינו עובר, דלאו זה אינו אלא מיד אחרי המלאכה,
ומ"מ בלאו דדברי קבלה עובר כנ"ל. וכן בבעלי בתים
שידוע שכששוכרין פועלין אין משלמין מיד עד שיעשה
חשבון ברור מהמלאכה ואחר כך משלמים, אינם עוברים
עד שיחשבו עמהם, דעל דעת כן נשכרים להם, ואפילו
תבעוהו בזמנו דבר שודאי חייב לו וא"צ חשבון לזה, מ"מ
כיון דדרכם כן נתרצו הפועלים לזה:

אין בעל הבית עובר בכל תלין או בלא תבא עליו השמש
אלא אם כן תבעו השכיר או ששלח שליח לתבוע ממנו,
אבל בלא תביעה אינו עובר, דכתיב לא תלין פעולת
שכיר אתך, משמע שמדעתך אתה מעכב והוא תובע.
וכתב ערוך השלחן דנראה דכשלא תבעו בבוקר ראשון
אינו עובר עוד אפילו כשיתבענו ביום השני, דלאו זה אינו
אלא בכלות הזמן. אמנם בלאו דקבלה עובר כשיש לו
מעות, וכן אם אין לו מעות אף על פי שתבעו אינו עובר,
דהא כתיב אתך כשיש אתך.

העמיד הבעל הבית את הפועלים אצל חנוני או שולחני
שיתן להם בשכרם שמגיע ממנו, והחנוני או השולחני קבל
עליו ליתן להם, אין הבעל הבית עובר עוד, ואף גם בלאו
דקבלה אינו עובר, ואפילו אין לבעל הבית ביד החנוני
כלום אלא שהבטיחו ליתן בעדו להפועלים אינו עובר
עוד, דהרי נסתלקו מעליו. וכ"ש שהחנוני אינו עובר, דהרי
לא שכרם. ולא דוקא חנוני ושולחני, דה"ה אדם אחר,
אלא דדרך להעמיד אצל חנוני או שולחני. ואין חילוק בין
שהעמידם קודם המלאכה או באמצע המלאכה או אחר
כך. ומ"מ אם רצה השכיר לחזור בו שלא לקבל מהם
אלא מבעל הבית הרשות בידו אפילו אם הם לא חזרו
בהם, דהא אין כאן קנין רק דברים בעלמא, ומ"מ הבעל
הבית אינו עובר עוד בכל תלין, אך בלאו דקבלה עובר
כיון שביכלתו לחזור בו, ואם קנו מיידו אינו יכול לחזור בו
כבכל קנין, ובלא קנין אינו קונה אפילו כשהיה במעמד
שלשתן כיון שאין החנוני חייב לו כלום לבעל הבית [רי"ף]
ולכן אם החנוני היה חייב לבעל הבית ומסר לו במעמד
שלשתן אינו יכול לחזור בו לא הפועל ולא החנוני.

המלוה את חבירו לא ימשכנו אלא בבית דין. ולא יכנס לביתו ליטול משכנו, שנאמר בחוץ תעמד.

בסוגיין מבוארות הלכות גביית חוב, דינן בהם כמה מצוות המבוארות בש"ס, דעצם ההלואה הרי היא מצוה, דמצות עשה להלות לעניי ישראל, והיא מצוה גדולה יותר מן הצדקה, שהמקבל כבר נצרך לבריות וזה שמלוהו אולי יצילנו שלא יצטרך לבריות ויצילנו ממתנת בשר ודם ומבושה ומלחץ, ואמרו חז"ל גדול המלוה מן העושה צדקה ומטיל בכיס למחצית שכר יותר מכולן [שבת ס"ג ע"א]. וקרובו עני קודם לעניים אחרים ועניי עירו קודמים לעניי עיר אחרת. ואפילו עשיר שצריך להלואה מצוה להלוותו, והתורה הקפידה על מי שימנע מלהלות שנאמר [דברים טו, ט] כי יהיה דבר עם לבבך בליעל וגו' ורעה עיניך באחיד האביון וכו'.

וכתוב בתורה [שמות כב, כד] לא תהיה לו כנושה, מכאן שאסור לנגוש את הלוה לפרוע כשיודע שאין לו ואפילו להתראות לפניו אסור מפני שהוא מתבייש בראותו למלוה ואין ידו משגת לפרוע לו ואם עובר לפניו כאילו דנו באש ובמים [לעיל ע"ה ע"ב] ולכן יזהר המלוה מאד מזה.

ומאידיך גיסא כשם שאסור להמלוה לתבוע ללוה כשיודע שאין לו, כמו כן אסור להלוה לכבוש ממון חבירו כשיש לו, ואפילו אם מדחיהו מיום ליום ואומר לו לך ושוב ומחר אתן ויש לו עתה במה לשלם עובר על לאו דדברי קבלה אל תאמר לרעך לך ושוב וגו' [משלי ג, כח]. וכן אסור ללוה לקחת הלוואה ולהוציאה שלא לצורך גדול ומאבד המעות מהמלוה עד שלא ימצא ממה לגבות חובו, ואם עושה כן נקרא רשע שנאמר [תהלים לו, כא] לוח רשע ולא ישלם, שהרשע לוח שלא ישלם, שאינו מוציא המעות לעסק ולצורך, וכשהמלוה מכיר את הלוה שהוא בעל מידה זו מוטב שלא להלותו משילוננו ויצטרך לנוגשו אחר כך ויעבור על לא תהיה לו כנושה:

ומכל מקום אם בא המלוה לבית דין לבקש למשכן את הלוה שיהיה בטוח במעותיו או ליפרע עתה ממנו, בית דין צריכים לעשות לו דין, ולא יאמרו פלוני עני ואין לו ופלוני עשיר וא"צ לזה, אלא אין מרחמים בדין. אמנם אין לבית דין לעשות כן רק כשהגיע זמן הפרעון ולא קודם כיון שהלוהו בלא משכון, אלא אם כן בית דין רואים אמתלא שנצרך לעכב או לעקל קודם הזמן.

ובענין המשכון שנוטל המלוה מהלווה יש שני אופנים, כשנוטל ממנו משכון בזמן ההלואה, ויש שנוטל ממנו משכון כשהגיע זמן הפרעון ולא שילם לו, ובאופן זה האחרון נאמרו הלכות כיצד יכול המלוה לקחת משכון מיד הלווה, איזה משכון יכול הוא לקחת, וכן נתבארו בזה הלכות מיוחדות שיש כאלו שאין ממשכנים אותם

או שצריך להחזיר להם המשכון באופנים מסויימים שיתבארו אי"ה בסמוך.

אם הלוהו בלא משכון ובא אחר כך למשכנו שלא בשעת הלוואתו כשהגיע זמן הפרעון ולא פרעו [רש"י ק"ג ע"א ד"ה לעולם], אסורמדין תורה למלוה למשכנו בעצמו, ואם משכנו הוא בעצמו עבר בלאו דלא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו, ומכל מקום אין לוקין על לאו זה [רמב"ם פ"ג ה"ד ממלוה] מפני שמחוייב באחריותו וצריך לשלם אם נאבד [ראב"ד שם] והוי ניתק לעשה כלאו דגזילה, והרמב"ם שהוא ניתק לעשה שנאמר [דברים כד, יג] השב תשיב לו את העבוט כבוא השמש.

וכיצד יעשה המלוה, הולך לבית דין ומבקש אותם שרצונו שיקחו משכון מהלוה כדי שיהיה בטוח במעותיו, והבית דין שולחים אחריו ומבקשים ממנו משכון כנגד מעותיו של המלוה, או שולחים שלוחם, וגם שלוחם לא יכנס לבית הלוה ליטול משכון, אלא אם ימצא לו דבר בחוץ יקחנו, או שאומר לו שיוציא משכון וימסור לו, כמו שכתוב והאיש אשר אתה נושה בו יוציא אליך את העבוט החוצה. והמלוה בעצמו אסור לו לעשות גם את זה אלא אם כן נותן לו הלוה מרצונו, אמנם אסור זה הוא מדרבנן גזירה שמא יכנס לביתו [גמ']. והשליח בית דין נוטל מהלוה משכון בחוץ בעל כרחו ונותנו להמלוה, והלוה נותן כל חפץ שרוצה אפילו פחות שבכלים רק שיהיה שוה מעות החוב. ואפילו אם מבקש המלוה ליכנס לבית הלוה ולכתוב כל מה שבביתו אין בית דין נזקקים לו ליכנס לביתו כלל, דמדהקפידה התורה וכתבה בחוץ תעמוד משמע דכניסה לצורך המשכון אפילו אם לא ימשכנו עתה אסור [סמ"ע].

לפי מה שנתבאר דאסור להמלוה ליכנס בבית הלוה למשכנו וגם השליח בית דין אסור לו ליכנס לביתו אלא כשימצאנו בחוץ, יוצא דאם אם הלוה רשע ובעל תחבולות ויזהר את עצמו מלהוציא דבר חוץ לביתו יפסיד המלוה מעותיו, ויש לשאול דאין לך נעילת דלת גדולה מזו. ולכן יש מהראשונים שאמרו דאסור זה שלא יכנס השליח בית דין לבית הלוה אינו אלא כשאפשר לו להמלוה להתפרע ממנו באופן אחר, ממקרקעי או ממטלטלי, אבל אם א"א לו לגבות באופן אחר, והמלוה אומר אולי יש לו מעות או מטלטלים, נכנסים לביתו ומחפשיין כל מה שנמצא אצלו, ואם א"א לעשות על ידי שליח בית דין עושיין גם על ידי שליח ערכאות [רי"ף בתשובה ורמ"ה הובא בטור] ויש ראשונים שאוסרים לעשות כן [בעה"ת שם]. ויש שדעתם דמה שאסרה התורה ליכנס לבית הלוה אינו אלא כשכוונת המלוה אינו ליפרע עתה מהלוה אלא רוצה להיות בטוח במעותיו ושיטלו ממנו משכון, כגון שעדיין לא הגיע זמן הפרעון והלוה מבזבז [אוי"ת] ומתיירא שלא ישאר לפניו כדי חובו, או אף אם הגיע זמן הפרעון אך אינו דוחקו שיפרענו עתה אלא שיהיה רק בטוח במעותיו

ורצונו ליטול ממנו משכון, בזה אסרה התורה כדכתיב [דברים כד, י] לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו, דעבוט זהו משכון ולא תשלומין, אבל אם הגיע זמן הפרעון והמלוה בא לבית דין שיגבו לו חובו והלוה אינו רוצה לפרוע והוא מוחזק שיש לו ממה לפרוע ומבריה ומצניע נכסיו, נכנס השליח בית דין לביתו ונוטל כל הנמצא ופורעין לזה חובו ומסדרין לו כמו שיתבאר [ר"ת ורא"ש וטור], דכופין לפריעת חוב, ולדיעה זו הסכימו בש"ע, דכשיש לו ואינו רוצה לשלם בית דין חובשין אותו וכופין אותו לשלם, אבל אם אין לו במה לשלם אין כופין אותו להשכיר את עצמו ולא לעשות מלאכה אם אין הוא בעל מלאכה עד עתה כדי לפרוע חובותיו, דלא על כוונה זו הלוחו ואיך יכפוהו בית דין על זה. ואפילו התנה על עצמו שתהא רשות ביד המלוה לתפוש את גופו וכתב לו זה בשטר אינו מועיל, ואינו יכול לא לאסרו בבית האסורים ולא להשתעבד בו, וגם האדם עצמו אינו יכול לשעבד עצמו לזה דכתיב [ויקרא כה, נה] כי לי בני ישראל עבדים ולא עבדים לעבדים, ואם נשבע על כל אלו חייב לקיים מפני השבועה, וה"ה אם נתן תקיעת כף דתקיעת כף דינו כשבועה:

היו לו שני כלים נוטל אחד ומניח אחד. ומחזיר את הכר בלילה ואת המחרישה ביום.

כתיב [דברים כד, יא] השב תשיב לו את העבוט כבא השמש, וזהו כסות לילה, וכתיב עד בא השמש תשיבנו לו וזהו כסות יום, שמחזירו לידו עד שקיעת החמה ואז חוזר ונוטלו. מכאן אמרו חכמים אחד הממשכן את חברו בבית דין ואחד שמשכנו בזרוע או מדעת הלוה, אם איש עני הוא ומשכנו דבר שהוא צריך לו הרי זו מצות עשה להחזיר לו את העבוט בעת שהוא צריך לו, מחזיר לו את הכר בלילה כדי לישן עליו ואת המחרישה ביום כדי לעשות מלאכתו, ואף שאינו כלי אוכל נפש, מ"מ כיון שהוא צריך לכלי לעשות בו מלאכה להחיות את נפשו או לתשמישו צריך להחזירו בעת שצריך [סמ"ע], ובעת שהכלי או הכר ביד המלוה אסור לו להשתמש בו [ש"ד]. וכמו שאם משכן בעצמו צריך להחזיר לו כלי יום ביום וכלי לילה בלילה, כמו כן הדין בשליח בית דין, וכן מחזיר לו כלי אומנות ביום, וכן אם משכן ממנו שני כלים כלי יום וכלי לילה והלוה צריך לשניהם מחזיר לו ביום הכלי יום ומעכב אצלו כלי הלילה ובלילה מחזיר לו כלי לילה ונוטל ממנו הכלי יום וכן בכל יום ובכל לילה בין שמשכנו בעצמו ובין על ידי שליח בית דין:

מצות השבת העבוט כשהלוה צריך לחפץ זה כמו שנתבאר הוא אפילו כשהלוה הוא עשיר בקרקעות, דכשאינו לו מטלטלין רק כלים אלו שצריך להם למלאכתו או לישן עליו צריך להחזירן לו, ונוהג בהן מצות השבת העבוט. אבל כשיש לו מטלטלין אחרים כמו אלו שהשכנים באופן שא"צ להמשכונות, אפילו אינו עשיר א"צ להחזירם לו ואינו נוהג בהם מצות השבת העבוט.

וכתב ערוך השלחן דנראה דמצות השבת העבוט הוא רק בחפץ הצריך לו או לאשתו, דכגופו דמי, ולא בחפץ שבנו צריך לו אף על פי שהוא סמוך על שולחנו, אבל מה שצריך לזרעו הקטנים נוהג.

מצות השבת העבוט היא מצות עשה שמתן שכרה כתוב בצידה, דכתיב [דברים כד, יג] וברכך ולך תהיה צדקה לפני ד' אלקיך, וכל מצות עשה שמתן שכרה בצידה אין בית דין של מטה מוזהרין לכוף עליה, דלכן פירשה התורה מתן שכרה לומר אם לא תקיימנה זהו עונשו שלא יטול שכר זה [רש"י חולין ק"י ע"ב ד"ה שמתן]. ודין השבת העבוט אינו אלא במשכנו שלא בשעת הלואתו, אבל במלוה על המשכון א"צ השבת העבוט. וכן כלי אוכל נפש ומשכון מאלמנה אינו אסור רק שלא בשעת הלואה, ולדעת הרמב"ם ז"ל אסור גם בשעת הלואה כנ"ל.

רבן שמעון בן גמליאל אומר אף לעצמו אינו מחזיר אלא עד שלשים יום, ומשלשים יום ולהלן מוכרין בבית דין.

עד מתי ישהא המלוה המשכון אצלו, אם הוא מדברים שאין בהם מצוה דהשבת העבוט כגון כלים וחפצים שא"צ להם מניחן המלוה אצלו עד שלשים יום, ואם אין הלוה פודיהו עד שלשים יום מוכרו המלוה בבית דין ע"פ שומת בית דין. ואם הם מהדברים שיש בהם מצות השבה, חייב להחזיר וליקח ממנו עד לעולם, כיון שהשבת העבוט היא מצוה בפ"ע אין לה זמן שתבטל, ואינו יכול למוכרה לעולם כיון שלקחה בתורת משכון. ומה תקנתו כשמחזיר לו המלוה כלי יום ביום יחזירנו לו על מנת שלא לקבלה ממנו בלילה בתורת משכון. וכן כשמחזיר להלוה הכר בלילה לא יחזירנו ע"מ לקבלו ביום בתורת משכון, אלא שמחזיר לו הכר שתהיה אצל הלוה גם ביום והמחרישה תהיה אצלו גם בלילה וממילא דבטל מזה דין משכון והשבת העבוט, ובא המלוה לבית דין ומגבין לו חובו ומסדרין כמו שיתבאר:

דף קי"ג ע"ב

ולא ימשכנו דברים שעושין בהן אוכל נפש ונותן מטה ומטה ומצע לעשיר מטה ומטה ומפץ לעני לו אבל לא לאשתו ולא לבניו ולבנותיו וכו' כדרך שמסדרין בערכין כך מסדרין בבעל חוב וכו'.

שליח בית דין שבא למשכן לא ימשכן דברים שאי אפשר ליתן אותם משכון, כגון בגד שעליו וכלי שאוכל בו וכיוצא באלו. ומניח לו מטה לישיב עליה ומטה ומצע הראויים לו לישן עליהם, ואם היה עני מטה ומפץ לישן עליו. וכל הנמצא בידו חוץ מאלו יש לו למשכנו כשאינו נכנס בביתו אלא שמוצא חוץ לביתו.

ומה שאמרה הגמרא דמשאירים לו חפצים ההכרחיים לו המבוארים שם, זהו לפי זמנם שהיה דרכם שכל אדם

יש לו שני מיטות לישיבה ולשינה, וכן צריך לשייר בכל מקום ובכל זמן לפי הנהוג.

מסדרין בבעל חוב וכו' הרי שהיו נושין בו אלה זוז ולבוש איצטלא בת מאה מנה מפשיטין אותה ממנו ומלבישים אותו איצטלא הראויה לו.

לפי מה שנתבאר כשבא לגבות חובו ולא למשכנו אין בזה כל דיני השבת העבוט שנתבאר אלא בית דין עושין לו סידור, וכיצד הוא הסידור, אומרים הבית דין להלוה, הבא כל המעות וכל המטלטלים שיש לך לבית דין, וכן כל קרקעות וכל כלי המלאכה וכל כלי אוכל נפש ולא תניח לך כלום, ומזה נותנין לו הבית דין מזונות לשלשים יום, והמזונות יהיו לא כעשיר ולא כעני אלא כבינוני שבעירו, ואפילו אכל מקודם כעני נותנין לו עתה כבינוני, כיון שהמזונות הוא רק לו לבדו. ואם אכל תחלה כעשיר נותנין לו גם עתה כעשיר. ובגדים נותנין לו על י"ב חודש כראוי לו, ואפילו לבש מקודם בגדי משי או מצנפת זהובה או שארי דברים יקרים שאין דרך רוב אנשים בכך, מעבירין אותם ממנו ונותנים לו בגדים בינוניים. ונותנים לו מיטה לישיב עליה, ולפי מנהג זמנינו נותנים לו כסא ושולחן ומיטה לישן וכרים וכסתות ומצעות כפי ערכו, ואם מקודם היה עני ולא הורגל בכרים וכסתות ומצעות נותנים לו מיטה ומפץ לישן עליו.

וכל הדברים האלו, הן מזונות הן בגדים, אין נותנין רק לו לבדו ולא לאשתו ובניו אף על פי שהם קטנים שחייב במזונותיהם, דאין חיוב על המלוה לזון אותם והרי הם ככל עניי ישראל, ומה שנותנים לו לעצמו הוא גזירת הכתוב. ונותנים לו סנדליו ותפיליו, אבל ספרים נוטלים ממנו, אפילו ס"ת, ואפילו הוא ת"ח שתורתו אומנתו, שגם הם בכלל נכסים שבעל חוב גובה מהם, אבל תפילין הוה מצוה דגופו ואסור לו להיות בלא תפילין וגם הטלית אין נוטלין ממנו [ערוך השלחן]. ומקומות בהכ"נ הם כשארי נכסים ומוכרים אותן לפרעון חובות. וכתב ערוך השלחן דנראה דאם יהיה לו בזיון גדול כאשר יסור ממקומו שבבהכ"נ דאין לכופו למכור אותו, וה"ה כל כי האי גוונא שהבזיון יוגדל מאד אין לכופו למכור. ובתים וקרקעות אפילו בית שדר בו וקרקע שעובד בה מוכרין אותם לפריעת חוב:

היה אומן נותנין לו שני כלי אומנות מכל מין ומין, כגון שהיה נגר נותנין לו שני מעצדין ושתי משורים. היה לו מין אחד מרובה וממין אחד אין לו רק כלי אחד, נותנים לו שנים מן המרובה והאחד שיש לו מהמין האחר, ואין משלימין לו להמועט מהמרובה אף על פי שבעת שהיה לו מן המרובה הרבה והיה משאילן לאומן אחר והיה שואל ממנו הנחסר לו ועתה לא יהיה לו מה להשאיל ולא ישאילו גם לו, מ"מ אין מוסיפין לו ממה שאין לו. אבל אם היה איכר או חמר אין נותנין לו הצמד בקר שלו

ולא חמורו, וכן אם היה ספן אין נותנין לו ספינתו אף על פי שפרנסתו אינה אלא מהם, מפני שהם נכסים ולא כלי אומנות, וימכרו עם שארי המטלטלין בבית דין וינתנו לבעל חוב. וכן שארי מיני סחורות מוכרין אותן אף על פי שאין פרנסתו אלא מזה:

ומה שאמרנו שאין לאשתו מזונות אין צריך לומר שאין קוצבין לה מזונות על להבא, אלא אפילו תפסה מזונות על להבא מנכסי בעלה, כגון שהלך בעלה למרחקים ותפסה מנכסיו שתזון מהם על להבא [ט"ז] מוציאין מידה ונותנים למלוה, שאין לאשה מזונות לא ממקרקעי ולא ממטלטלי עד שיפרע לבעלי חובותיו, אפילו היא היתה קודמת, ואפילו למאי דקיי"ל דמן התורה חייב במזונות אשתו, מ"מ אין ביכולתו ליתן לה מזונות רק כשיש לו ולא של אחרים. ואפילו הלך בעלה למדינת הים ולותה בשטר ואכלה, אף על פי שקדמה הלואה מזונותיה להלואתו של בעל השטר, אין הלואה המזונות נגבית עד שיפרע בעל השטר תחלה, דאף שלותה בשטר לא עדיף המלוה שלה מהיא עצמה, והיא אין לה על בעלה דין מלוה בשטר רק דין מלוה על פה, וההלואה בשטר קודם לגבות במקרקעי ממזונותיה, דמפני תקון העולם אין מוציאין למזונות ממשועבדים ושטר ה"ל כמשועבדים [או"ת], אבל במטלטלין יד שני החובות שוין ויחלוקו, כי אין במטלטלין דין קדימה. וכן אם המלוה היא בעל פה והיא לותה לצורך מזונותיה בעל פה או בשטר, איזה מהם שיבא לגבות תחלה הוא קודם, ואם באו שניהם כאחד חולקים. וממעות נדוניתה יכולה לעכב למזונות אף להבא ולזמן מרובה:

אין הבעל חוב גובה ממה שכבר נתן הלוה לאשתו ולבניו בין כלים בין תכשיטין, דנתינה היא כמכירה, ומטלטלים שמכר אין בעל חוב גובה מהם אפילו כשיעבד לו הלוה מטלטלי אגב קרקע וכתב ליה דאיקני. ולכן בבתיים וקרקעות שנתן לאשתו ולבניו אחר ההלואה גובה מהם ולא ממטלטלים, וכך אמרו חז"ל, אין בעל חוב גובה מכסות אשתו ובניו של הלוה ולא מבגדים צבועים שצבען לשמן, אף על פי שעדיין לא לבשו אותן, דקנו אותן בהצביעה שצבען לשמן אף על פי שלא קנה אותן לשמש, ויש מצריכין דגם הקנייה צריך להיות לשמן, ולא מסנדלים חדשים שלקחן לשמן מפני שקנו אותן בלקיחתו לשמן אף שלא נעלום עדיין, ולא מספרים שקנה לבניו שילמדו בהם, אלא הרי אלו שלהם. ואם תשאל במה קנו אותם, הוא משום דאמרין דהבעל הוי כשלוחה ושליח בניו והצבע או הסנדלר הקנה להן, ועוד דכיון דסידור בעל חוב ילפינן מערכין, ושם וודאי דאין דעתו כשהקדיש והעריך את עצמו על אלו הדברים השייכים להאשה והבנים, ונעשה כמו שהקנה להם כל אלו הדברים קודם ההערכה, וה"ה בבעל חוב.

ויש להקשות באמת אמר לו כן תכף כשראהו קודם שנשא ונתן עמו בדברי תורה, ועוד יש לשאול מה באמת מחפש אליהו בבית קברות של גוים. וכתב הבן יהוידע, הנראה לבאר דיודע כשיבא אליהו זכור לטוב בשעת המילה, יבא ממנו נצוץ אחד בלבד, וכמ"ש מהר"י צמח ז"ל, וזה מוכרח, דהא יזדמן ברגע אחד בכל העולם כולו מאה מילות ויותר, ואצל מי ילך, אלא מוכרח לומר דמתחלק לכמה ניצוצות, אבל כשיבא ללמד תורה לחכמים לא יבא ניצוץ אלא שלם, דהא לא בא באדרא רבא קדישא, מפני שהלך להציל את רב המנונא סבא, ולכן בתחלה כשראה אותו חשב שבא כדי לילך למילה, ואין בגוף זה הנראה אליו אלא רק ניצוץ אחד, ולהכי לא הקפיד אקברות, אך אחר שנשא ונתן עמו בדברי תורה, הבין שהוא שלם ואינו ניצוץ, כי היה להם סימן בדבר זה שהוא לא ילמד תורה אלא בחלק שלם, ולא במדרגת ניצוץ, ולכן שאל אותו עתה ולאן כהן מר. וכתב עוד, דע דאיתא במדרש תלפיות אות א', דרבה בר אבונה מצא את אליהו זכור לטוב בקברי גוים, כי הלך שם כדי להציל נפש גוי מן המזיקין, בשביל דאותו הגוי עשה טובה לישראל בגולה, ע"ש, ומזה תבין כמה חביב לפני הקב"ה מי שעושה טובה עם ישראל, דאפילו שהוא גוי שלח את אליהו זכור לטוב להצילו:

דבריה ועייליה לגן עדן אמר ליה פשוט גלימך ספי שקול מהני טרפי וכו'.

הקשה הבן יהוידע דלמה הוצרך לומר לו שקול גלימך, יאמר ספי שקול, והוא מעצמו ודאי יפשוט גלימתו. ויש לומר דחשש דשמא יחשוב שאינו נותן לו רשות אלא לשקול בחפניו, ואם היה עושה כן אז אחר שישמע הקול דאמרי מאן קאכיל לעלמיה, דאז ודאי ישליך הטרף מידיו, לא היה נשאר לו הנאה של כלום, מקלישת הריח, אך עתה הרויח שקלטה הגלימא ריח הטוב ולקח תמורתה ממון רב:

והוסיף שם בדרך דרש, דיודע דלימוד התורה של החכמים נקרא בשם חלוקא דרבנן, וכן במקרא אמר [ישעיה ג' ו'] שמלה לך קצין תהיה לנו, ודרשו רז"ל [שבת ק"ט ע"ב] על דברי תורה, ויודע דאע"ג דמשכר מצוות אין יכול האדם ליהנות בהאי עלמא, משום דאין שכירות משתלמת אלא לבסוף, מכל מקום משכר לימוד תורה יוכל לבקש בהאי עלמא, משום דעסק התורה אין לו סוף, דאמרו רז"ל [ברכות ס"ד ע"א] תלמידי חכמים אין להם מנוחה לא בעולם הזה ולא בעולם הבא, שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלקים בציון, ולכן אמר לו פשוט גלימך וספי, כלומר תוכל ליהנות בהאי עלמא מצד הגלימא שהוא עסק התורה.

או יובן על דרך זה, כי הוא אמר לו בארבע לא מצינא בשיתא מצינא, נמצא לפי זה הגלימא הרומות לעסק

ודווקא באלו הדברים שהם צורך חיי האדם אמרינן דמסתמא הוה כהקנה להם במתנה גמורה, אבל כלי כסף וכלי זהב ואבנים טובות ומרגליות בעל חוב גובה מהן אף על פי שנשתמשו בהן האשה והבנים, דאין ראייה שהקנה להם דברים יקרים כאלו ולא נתן להם רק לתשמיש בלבד והם עדיין שלו, אלא אם כן ידוע בבירור שנתן להם במתנה גמורה דאז אין הבעל חוב גובה מהם, ויש מי שאומר דהבעל נאמן לומר שנתן להם במתנה גמורה [או"ת]. ובגדי שבת ויו"ט יש מחלוקת אם הם דומין לבגדי חול או לכלי כסף וזהב, וכתבו האחרונים דלפי המנהג בזמן הזה רוב בני אדם מקנין הבגדים אף היותר יקרים לנשיהם ובניהם ובנותיהם לחלוטין, וכן התכשיטין שנושאת על גופה כמו נזמים וטבעות ונזמי האוזן ומרגליות שעל צוארה מקנה לאשתו במתנה גמורה, וכשקנה אותן בעדה הוה כהקנה לה במתנה גמורה ואין בעל חוב גובה מהן אף לאחר מיתת הבעל כיון שהן שלה ושל בניה.

מכל מה שהכניסה האשה לבעלה אין בעל חוב גובה מהם בין נכסי מלוג בין נכסי צאן ברזל וכן ממה שפסק לה הבעל בשעת נשואין בגדים וכלי כסף ואבנים טובות ומרגליות אין להבעל חוב לגבות מהן ואם ידועים הדברים שהכניסה לו או שפסק לה אינו גובה מהם ואם אינו ידוע היא נאמנת בשבועה על בגדים ותכשיטים שדרך האשה להכניס לבעלה או שהבעל ייחד לה לפי ערכם ומעלתם ועל יותר מזה אינה נאמנת בשבועה רק ע"פ עדים:

קרקעות ובתים הנכתבים על שם האשה קודם לזמן ההלוואה אין לבעל חוב חלק בהם, כי הם של האשה. מיהו בזמן הזה צריכים הדיינים לחקור ולדרוש היטב בזה דאין ראייה ממה שנכתבים על שמה, כידוע ואכמ"ל.

יש מי שאומר שאין מסדרין בחוב שאינו דרך הלואה, כגון שכירות בית ובהמה וכיוצא בהן אם לא זקפן עליו במלוה, וכן כשבא ליפרע מהערב שאינו קבלן, וי"א שגם באלו מסדרים, ולדיעה ראשונה אין בהם גם מצות השבת העבוט שלא נאמרה אלא בהלוואה, וטעם דיעה אחרונה כיון שזה הוא חיותו והכרחיותו אין לחלק בין חוב לחוב.

וזה שמסדרין דווקא בשלא נשבע לפרוע, אבל אם נשבע לפרוע אין מסדרין לו מפני שבועתו והוא בעצמו חייב למכור כל מה שיש לו אפילו חלוקן ואבנטו לפרוע לבעל חובו, ויתפלש באפר ולא יעבור על שבועתו, ואינו נקרא אנוס שיפטור מן השבועה בעוד שיש לו למכור איזה דבר ותקיעת כף דינו כשבועה. ויש חולקין בזה וס"ל דהשבועה אינה חלה רק במה שחייב לשלם מדינא [ריב"ש] ובש"ע הביאו רק דיעה ראשונה.

דף קי"ד ע"ב

אמר ליה לאו כהן הוא מר מאי טעמא קאי מר בבית הקברות וכו'.

התורה שלו היא מקופלת שאינו לומד לימוד שלם בכל השש, כי אם רק בחצי או שני שלישים, ועתה שהוא מתעשר, אם כן יפשוט הגלימא שלו שילמוד לימוד שלם בכל שש סדרים:

מאן קאכיל לעלמיה כרבה בר אבוא.

הקשה הבן יהודע דהוה ליה למימר רבה בר אבוא אכיל לעלמיה, ולמה נקטו בהאי לישנא מאן קאכיל לעלמיה כרבה. וביאר דרצה לומר אע"ג דנמצא כאלו שלקחו שכר בהאי עלמא, לא עשו כרבה שבא לגן עדן מקום שכר עלמא דאתי ולקח משם והלך וחזר לעולם הזה לאכלו, אלא נזדמן להם סיבה בעולם הזה ונתעשרו ממנה, וכמו ענין יוסף מוקיר שבת [שבת קי"ט ע"א], אע"ג דנתעשר בזכות כבוד שבת, וכמו שאמר לו אליהו זכור לטוב, מאן דיזיף שבתא פרע שבתא, לא לקח העושר מגן עדן, אלא בא לו על ידי סיבה בעולם הזה עצמו, שקנה דג ומצא בו מרגלית, ואין זה ניכר להדיא, ולכן דקדקו לומר מאן קאכיל עלמיה כרבה בר אבוא, שזה דבר הניכר שבא למקום הפרעון ולקח משם השכר:

דף קט"ז ע"א

תנו רבנן לא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו, לביתו אי אתה נכנס אבל אתה נכנס לביתו של ערב וכו', לביתו אי אתה נכנס אבל אתה נכנס לשכר כתף לשכר חמר לשכר פונדק לשכר דיוקנאות יכול אפילו זקפן עליו במלוה תלמוד לומר משאת מאומה.

זה שבעל חוב אסור לו ליכנס לבית הלוח למשכנו אינו אלא בעל חוב מהלואה, אבל לא מחוב שכירות, בין שכר עצמו בין שכר בהמתו או כליו, או שחייב לו שכירות הבית מותר למשכנו שלא ע"פ בית דין וליכנס לביתו למשכנו. וכן הערב יכול המלוה ליכנס לביתו ליטול משכנו, אלא אם כן הוא ערב קבלן דאז דינו כלוה, וכן גזילה או דמי גזילה כשאין החפץ בעין [ש"ד]. וכל אלו אם זקפן עליו במלוה נעשים כהלואה ואסור. וי"א [א"ת] דלענין איסור למשכן כלי אוכל נפש אסור בכולן, דבזה לא כתיב מיעוט כמו שכתוב גבי ליכנס לבית הלוח, וכן לחבול כלי אלמנה נוהג האיסור בכולן.

גובר של הקדש או של צדקה שלוו ממנו ולקח משכון שלא בשעת הלואה אינו בכלל החזרת העבוט שנאמר [דברים כד, יג] ולך תהיה צדקה וגו' כשתחזיר את העבוט, יצא הקדש שא"צ צדקה, דהקדש היא עצם הצדקה. וי"א דעם כל זה לענין כלי אוכל נפש וכלי אלמנה נוהג גם בהם, ולכן לפי דיעה זו הקהל שממשכנים כלי אוכל נפש ואלמנה עוברים בלאו וצריכים לזוהר בזה.

אלמנה בין שהיא ענייה בין שהיא עשירה אין ממשכנין אותה שנאמר לא תחבול בגד אלמנה וכו'.

כתיב [דברים כד, יז] לא תחבול בגד אלמנה, מכאן שאסור למשכן את האלמנה אף על ידי שליח בית דין שלא בשעת הלואה בעל כרחיה, ובין שהיא ענייה ובין שהיא עשירה אין ממשכנין אותה, מפני שהאלמנה נפשה מרה לה ואסרה התורה לצערה. ודווקא אלמנה, אבל גרושה או אשה אחרת הרי הם כשאר כל אדם דלא כיש חולקין בזה [ש"ד וא"ת]. ומה שכתבה התורה בגד, הוא הדין שאר דברים, ולרבותא כתבה בגד, דאף שאינו מכלי אוכל נפש ומותר בשאר כל אדם אסור באלמנה. ואם עבר וחבל בגד אלמנה מחזירין ממנו בע"כ בעת צרכה לבגד זה, ואם תודה תשלם ובית דין מגבין ממנה, שלא אמרה תורה אלא שלא למשכנה אבל לא שלא להגבותה. וזו דעת הרמב"ן והרשב"א, אבל מהרמב"ם משמע דמיד מחזירין ממנו [הגר"א]. ואין האיסור רק שלא בשעת הלואה, והרמב"ם כתב דאף בשעת הלואה אסור, ולפ"ז להרמב"ם אין שום היתר להלוות לאלמנה על משכון. ורוב הפוסקים חולקים עליו. ועיין בפירוש המשניות לרמב"ם שכתב דאסור לחבול האלמנה משום חשד כשתתעכב אצל הממשכן אותה בשביל המשכון שלה או שיארע ביניהם קלקול, ולפיכך השוה בדבר העניה והעשירה:

החובל את הריחים עובר משום לא תעשה וחייב משום שני כלים שנאמר לא יחבול ריחים ורכב ולא ריחים ורכב בלבד אמרו אלא כל דבר שעושיין בו אוכל נפש שנאמר כי נפש הוא חובל:

לא כל דבר אפשר למשכן, דאמרה התורה [דברים כד, ו] לא יחבול רחים ורכב כי נפש הוא חובל, למדנו שאסור למשכן שלא בשעת הלואה אף על ידי שליח בית דין כלים שעושים בהם אוכל נפש ולא דווקא רחים ורכב, דכיון שתלתה התורה הטעם משום דחובל נפש ש"מ דכל כלים שעושים בהם אוכל נפש אסור למשכן. אבל בשעת הלואה, כשהלוה נותן אותם ברצון מותר להלות עליהם, כן הסכימו הראשונים דלשון חבלה משמע בע"כ, והיינו שלא בשעת הלואה. אבל הרמב"ם כתב דאסור בין בשעת הלואה ובין שלא בשעת הלואה.

ריחים ורכב שאסרה תורה אינו אלא ריחים של יד שהם מטלטלים, אבל בתי רחים של מים או של רוח שמחזירין בקרקע הרי הם כקרקע ולא שייך ביה משכון אלא גוביינא כשאר קרקעות, שאין בית דין ממשכנין ליקח קרקע למשכון אם לא כשגובין, ולכן אין הבית דין שולחים שלוחם לסגור בתי הרחים שטוחנין בו עד שישלם, דממ"נ, אם נצרך לגבות מזה גובין ממנו כשאר קרקעות דמחזיר לקרקע כקרקע דמי לענין גביית חוב. אמנם אם המלוה בעצמו סגר הרחים למשכנו אינו עובר על לאו דלא תבא אל ביתו לעבוט עבוטו, שאין זה בכלל עבוט, וגם אינו מחויב לפותחו בשעת מלאכה [סמ"ע]. ומ"מ, אם המלוה עצמו נכנס לבית הריחים

ונטל ריחים העליונה או הברזל והסובב והגלגלים, כבר נעשו מטלטלין ויש להם דין כלי אוכל נפש ומחזיר אותם בשעת מלאכה כדלקמן, ועבר על לאו דכי נפש הוא חובל, ואפילו שליח בית דין אסור למשכנם [ט"ז]. וי"א דגם לסגור הריחים אסור להמלוה, דאין לו לעכב מלאכתו, והרי הוא בכלל הגולנים, וכן כל מלאכת הלוה אסור לו לעכב [נמק"י בסוגיין]:

אמנם אם בית דין רואים שהלוה מקלקל הריחים, כגון שתולש ריחים התחתונה וכיוצא בה ממקום חיבורה כדי להבריח מהמלוה, וכן אם הוא עוקר נטיעות וסותר בנין הבתים להבריח מהמלוה, בית דין מגבין לו מהם, דכל שרואין בית דין הפסד שגורם הלוה למלוה גובין להמלוה אף כשלא הגיע עדיין זמנו לגבות, ואף שלא בפני המלוה גובין [הגר"א], דכל מי שיש לו ואינו רוצה לשלם חובותיו מחוייבים בית דין להשתדל בכל האפשרי להציל עשוק מיד עושקו.

וזה שאסרה תורה למשכן כלי אוכל נפש היינו דווקא כלים שעושים בהם אוכל נפש ממש, כגון ריחים, ועריבות שלשין בהן עיסה, ויורות וקדירות שמבשלין בהן, וכלים שעומדים בהם אוכל נפש כמו כדי מים ויין ושמן, וסכין של שחיטה אף על פי שאינו רק להתיר האיסור, וכן חרמש ומורג ורחת ומזרה ונפה וכברה ותנור שאופה ומבשל בו כשהם מיטלטלים, וכן סירות ומגריפות ומזלגות ושפודים וכוסות וקערות וכיוצא באלו, ואף על פי שיש בכלים אלו כאלו שאין המאכל מוכן לאכול מהם, כמו חרמש שאף לאחר הקצירה עדיין צריך לטחון וללוש ולאפות, מ"מ כיון שזהו כלי שעשוי בשביל מאכל אסור למשכנו. אבל כלים שאין עושים בהם אוכל נפש ממש, אף על פי שהוא כלי שעשוי לפרנסתו, כמו זוג של ספרים או צמד של פרות החורשות, וכן פרות עצמן החורשות, אף על פי שמביאין לידי אוכל נפש, שמפרנסתו יש לו אוכל

נפש, מותר למשכנם, וכל כלי אומנות רשאי למשכנם על ידי שליח בית דין. ואוכל נפש מותר למשכן, דדווקא על כלים שעושים בהם אוכל נפש הקפידה תורה מפני שבכלים אלו יכול לעשות בהם אוכל נפש לעולם, אבל אוכלים עצמם ממשכנים, דכיון דמניחים לו מזונות על ל' יום אין לנו לחשוש יותר. וזה שאסרה תורה למשכן כלי אוכל נפש זהו דווקא למשכון, אבל בשעת השילום מחוייב לשלם אפילו בכלי אוכל נפש [נמק"י בסוגיין]:

אפילו היה להלוה כמה מכל מין, כגון שהיה לו חמשה ריחים, אינו רשאי למשכן אפילו אחד מהם, ואם אינו עושה מלאכה אלא באחד מהם מותר לו למשכן השאר על ידי שליח בית דין, וכה"ג בשאר כלי אוכל נפש מותר למשכנם באלו שאינם משתמש בהם. ואם חבל כלים הרבה של אוכל נפש שמשתמש בהם חייב על כל כלי וכלי, ואפילו שני כלים המחוברים יחד לעשות בהם מלאכה אחת כמו המספרים שגוזזין בהן ירק הרי זה עובר בשני לאוין:

אם עבר ומשכן כלים שעושים בהם אוכל נפש, בין שמשכנם בעצמו ובין על ידי שליח בית דין מחזיר אותם בעל כרחו, ולכן אין לוקין על לאו זה אלא אם כן נאבדו קודם שהחזירן [רמב"ם] וכשמחזירן אינו מחזירן לחלוטין, אלא רק בשעה שהוא צריך למלאכתו, ואחר כך נוטלן ממנו, וכשהוא צריך למלאכתו מחזיר לו [סמ"ע]. וכתב הרמ"א דרק כלי אוכל נפש צריך להחזיר, אבל אם משכנו המלוה שאר דברים, אף על גב דעובר בלאו מ"מ מה שעשה עשוי וא"צ להחזיר לו עד שישלם לו. ובכל זה אין איסור רק אם משכן בעצמו או על ידי שליח בית דין בע"כ של הלוה, אבל אם הלוה מסר מדעתו למלוה או לשליח בית דין כלים שעושים בהם אוכל נפש מותר לקחתם: